

1966

En oversigt

Ved *Carl Trock*

De store dage er forbi, det har både grundtvigske og Indre Mission længe erkendt. De kirkelige retninger har ikke medvind. Alligevel præger de stadig den kirkelige debat og bestemmer mange menneskers opfattelse af, hvad folkekirken står for. Efterhånden er standpunkterne så vel blevet modererede. Det gjaldt indtil 1966. For efter tilløb i de foregående år fandt de begge deres erklærede modstandere og søgte konsekvent, uden megen moderation og med større iver at slå fast, hvad de står for. Udadtil mødte den ny ortodoksi i begge lejre ikke stor forståelse, og indadtil skabtes der spændinger, som satte fællesskabet på alvorlig prøve.

Folkekirkens højre.

På et enkelt punkt kan man notere en vigende holdning hos Indre Mission, *kampen mod de kvindelige præster* er afblæst. Vel er man stadig imod, og bestyrelsens erklæring står ved magt. Men IMs lægfolk samarbejder i stigende grad med kvdl. præster, derfor er sagen nu »faldet ud af bestyrelsens hånd, og dermed er vort ansvar til ende«, konstaterede sognepræst Dalum Christensen i IMs almanak. Hvad der er Guds vilje i den sag, det véd vi ikke, det afgøres på historisk plan – langt ude i fremtiden. IM er »en praktisk bevægelse. Vort arbejde og freden i vor bevægelse må ikke forstyrres af et sekundært spørgsmål. Men det må stå klart, at går man demonstrativt mod en bestyrelse på et sådant punkt, så overtager man også ansvaret helt og fuldt«. (Det nye år 47 ff.).

Ved henvisninger bruges følgende forkortelser: DKt Dansk Kirketidende; Ft Folketingstidende; Hskbl Højskolebladet; IMT Indre Missions Tidende; Inf Information; KC Kirkeligt Centrum; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; Mrbl Menighedsrådenes Blad; PrfBl Præsteforeningens Blad; Sjt Sjællands Tidende; AalbSt Aalborg Stiftstidende; AaSt Aarhus Stiftstidende. – Årstal angives kun, når det ikke er 1966.

Den opsigt, som *Husum-sagen* vakte også i kirkelige kredse, viser hvor spændt atmosfæren er. Her tilslørede det dog i nogen måde, at nye frontstillinger er indtaget. Sagen overrumplede jo på mere end ét hold. Og på højre fløj optrådte man forsigtigt. »Man må beklage, at spørgsmålet om folkekirkens dåbspraksis af idag er rejst gennem en sensation og ikke på grundlag af moden rådslagning i kirken«, hed det (Jørgen Glenthøj, AalbSt 22/1; jfr. her 208). Man var selvfølgelig imod sorgløsheden i service-kirken, statskirkelighed og departementschef Roesens »statsdiktatur« (Det nye år 43 f., 49). Man ønskede også plads i folkekirken for pastor Husum, »en mand der i hvert fald prøver at tage Bibelens skrevne ord bogstaveligt og alvorligt« (e. KD 4/1, jfr. Inf 5/2); men hans krav var uåndeligt og lavere end Guds bud, ja vidnede om total misforståelse af evangeliets karakter (IMT 19, Reformatio 3). Og overfor talen om sprængning af folkekirken måtte Indre Missions formand, Kr. Friis, sammen med mange andre spørge, hvad man ville sætte i stedet for »tilbudets kirke«, hvor mulighederne er og venter på at blive udnyttet? Vækelse og arbejdet derfor, skrev Friis – »og ikke folkekirkens likvidering, som nogle taler store ord om – er det saglige svar« (KD 3/2, Inf 5/2, jfr. Edv. Jensen: Folkekirkens døre må være vidtåbne, KD 4/3, 9/4; anderledes Bartholdy KD 20/1, 4/3 og IMT 83, KD 6/1, 31/1). Biskop Bauns nødløsning duer ikke som varig løsning, mente pastor Dalum Christensen, som tilrådede pastor Husum at lette situationen ved at erklære: »Jeg har villet vække til eftertanke om barnedåben, og det er nu lykkedes i rimelig grad. Nu må jeg vente og se, hvad en surdejg udretter. Derfor vender jeg tilbage til normal betjening« (e. KD 10/2).

Mange spåede, at det endte med afsked, da sagen nåede til realitetsbehandling i kirkeministeriet (KD 19/3, 16/4, Sjt 31/3). Da bøjede pastor Husum overraskende af, efter at biskop Baun havde gjort ham det klart, at betænknings tiden var udløbet og at rådet om at opgive den nye dåbspraksis ville blive et påbud (17–18/4). Det nævntes knap, da sagen fik sin formelle afslutning (KD 5/5). Men midt i kampens hede måtte det fastslås, hvem der havde ansvaret for at sagen kom, og på hvilket plan og af hvem den var ordnet (Politiken 18/4, KD 20/4). Det var kredsen bag Kirkens Ja og Nej, som havde gejlet pastor Husum op uden at have haft til hensigt at støtte eller følge ham, skrev professor Lindhardt (Berl. Tid. 24/4, KD 4/7). Men her fralagde man sig ansvaret; når man havde vendt sig mod den sorgløse dåbspraksis, så var

modstykket ikke kirketugt, men en omsorgsfuld dåbspraksis, hvor kirken ikke svigtede sine døbte. Sagen havde gjort det klart «for alle, at der ikke findes ønsker om at erstatte folkekirken med en frikirke, så længe omsorgens vej ikke er prøvet endnu mere». Her ville man sætte ind, uden dog at udelukke, at situationen kan blive så speget, at en »ny kirkeskik vedrørende dåbens almindelige praksis« må overvejes (Riisgaard KD 27/4, Glenthøj KiInf nr 4, Sv. Aa. Nielsen e. KD 5/5, Det nye år 43 ff.).

Jævnside hermed intensiveredes *kampen mod rationalismen*. Sprogbrugen var stærkest og standpunktet enklest hos Indre Mission. Det gav genlyd, da C. Bartholdy konstaterede, at »vi har kirkehuse, hvor troen på Guds ord nedbrydes systematisk søndag efter søndag«, og antydede, at der i folkekirken er spottere som kalder sig kristne men hører til »Satans synagoge« (IMT 42, jfr. bl.a. 207, 223, KD 2/2 ff., Berl. Tid. 27/3). Så optrådte folkene bag Kirkens Ja og Nej mere forsigtigt, ja nogle indbød til samtale.

Gads danske Bibelleksikon måtte stadig holde for. Det hed, at her søgte den moderne liberalteologi i videnskabens navn at føre sine synspunkter ud i kredse af vort folk, hvor Bibelen bruges og sættes højt. Det måtte føre til forvirring og nedbrydning af tilliden til den. Den historisk-kritiske forskning er nødvendig og kan føre til tilegnelse af Bibelen på en rigere og sandere måde. Ingen kan heller lukke af for det nye, og al videnskab, også bibelforskningen, er Guds gave. »Men forskningen farer vild, hvis den ikke lader troens sandhedserkendelse være grundsynspunktet i alt sit arbejde«. Forudsætningen er, at teologerne når ind til det egentlige: Hvad Bibelen siger og hvorfor den blev skrevet. Når den på een gang uadskilleligt er menneskeord og Guds ord, så kan man ikke arbejde med den, som var der to adskilte områder. Den videnskabelige forskning kan frit bruges overfor alt det menneskelige, men det må ske uden fornægtelse af den åbenbaringskarakter, som Bibelen selv hævder og kirken til alle tider har hævdet. Man må gå til Bibelen med forhåndstillid. Med det såkaldte moderne bibelsyn har man brudt med videnskaben og taget et trosstandpunkt ved at gå ud fra det menneskelige og fastlægge, at Gud altid åbenbarer sig i overensstemmelse med vort verdensbillede. Og frugterne viser sig: Det gamle Testamente er blevet en lukket bog og lever kun, hvor man har det gamle bibelsyn. Og de, der bruger Bibelen føler, at centrale ting undermineres af det nye syn og mister tilliden til det nye Testamente, uden at det lukkes op for moderne mennesker[1]. Det

afgørende er, hvordan den moderne teologi bruges. Og den kan rumme en fornægtelse, som er dødsensfarlig for kirken og spærre vejen til Gud for mennesker. Har de, der kender rigdommen i bibelforskningen også front mod det fundamentalistiske bibelsyn, så er holdningen her en anden. For vi føler os solidariske med det egentlige og inderste i det gamle syn og med dem, der har den enfoldige brug. Når vi sidder sammen om Bibelen, går der ingen front imellem os (Berl. Tid. 18/1, 14/2 og KD 4/1, 12/4)[2].

Sådan havde provst Svend Aage Nielsen formuleret et oplæg til samtale. Det skulle være muligt, hvis man ville høre på hinanden og forstå hinanden. Men han måtte lidt bittert konstatere, »at mis-tolkningen og mistilliden er lige så stor fra yderste højre som fra yderste venstre i kirken« (KD 24/2).

Kunne der ikke komme et *samarbejde*, ikke blot mellem dem, der hører hjemme *på højre fløj*, højkirkelige, Ja og Nej-folk og Indre mission, men også andre grupper, bl.a. de gammeldags grundtvig-ske, »som ikke har bolet med Tidehverv«, spurgte pastor Tage Lunn. Indre Missions Tidende burde egentlig være et fællesorgan for dem, som trods forskelle ser ens. De andre vil vel blot frygte, at IM sætter sig på dem, og vil IM være åben for andre røster? (IMT 555, jfr. Reformatio 104, KD 3/8, 6/8, 9/8). – Flere momenter taget i betragtning, bl.a. debatten omkring strukturkommissionen, mente sognepræst Henrik Christiansen, at de »skarpt optrukne fronter« viser nye skillelinier i kirken. På den ene side står de, der besinder sig på, hvordan kirken kan virke med forkyndelse og sakramenter, undervisning, mission og diakoni, fordi de ved, at kirken må være aktiv og dynamisk som det Gudsfolk der er sendt for at tjene hele folket, også de der er uvidende om, hvad det vil sige at høre kirken til. På den anden side står de, der er tilfredse med at være funk-

[1] Det er alvorligt, for modeteologien huserer måske værre på seminariene end i fakulteterne, og i populær form vil den i skolen gøre børnene »immune overfor kirkens tro og ægte religion« (Riisgaard Reformatio 20, jfr. bl.a. KD 15/9, Religionslæreren 31,39). Selv i det kristelige ungdomsarbejde breder det moderne bibelsyn sig. FDF udgav en pjece derom, som får én til at spørge om FDF bevidst arbejder på at udbrede yderligtgående synspunkter, hed det (KiInf nr. 3).

[2] På det møde, som kredsens bag Kirkens Ja og Nej havde indbudt til, udtalte provst Edv. Madsen, at man stod i kamp både til højre og venstre. Hertil svarede Sv. Aa. Nielsen: Der er kun én front. Vi har ingen front overfor det gamle bibelsyn, fordi vi i det inderste er enige og mødes i kærlighed til og ærbødighed for Bibelen og har den som autoritet. Det der her skiller er ganske enkelt et spørgsmål om viden og studium (KiInf nr. 4, 17 f.).

tionærer i den borgerlige indretning, og som slår sig til tåls med, at folk dog står i folkekirken, som blot er den trygge ramme om det, som enhver præst mener skal forkyndes som det rene og sande evangelium (KD 23/6).

De højkerkelige mærker man mindre til. Nogle ordførere har trukket sig ud af debatten, andre gør sig mere gældende i kredsen bag Kirkens Ja og Nej. Der spores mindre dynamik ved det møde, som denne indbød til i april. Arbejdet fortsætter på mange opfordringer, gennem udsendelse af pjecer og ved aktivisering af stiftsudvalgene, »så godt vi nu kan det«. Med i planerne er også samtaler med IM og Kirkeligt Forbund om samling på Bibelens og bekendelsens grund[3].

På Indre Missions årsmøde i juni angav man officielt sit program overfor den utraditionelle forkyndelse, »kirkens fare nr. 1«: Guds ord bragt ud i vort folk – det eneste effektive, radikale lægemiddel (IMT 391 f., 404). Her opstillede Kr. Friis et »11. bud«: »Du må ikke grine ad Jonas. Begynder man med det, så ender det med, at man griner ad Jesus selv« (IMT 377 ff.). Og efter et ingenlunde udfordrende foredrag om bibelforskningen (ikke blot tilladelig, men nødvendig), som domprovst Verner Hansen holdt efter opfordring, kommenterede Kr. Friis, »hvis der skal være tale om IMs røst, så var dette ikke IMs røst«. Den forkyndelse, som er frugten af den historiske bibelforskning, »forgifter kirken idag«[4].

På årsmødet afviste Friis velmente opfordringer til IM om at øve en *kulturel indsats*, for situationen var så alvorlig, at den slags

[3] Om Ja og Nej-stævnet på Nyborg Strand se KD 12-13/4 (120 delt.) og KiInf nr. 4 (150-knap 200 delt.). – Re-formatio refererer sparsomt om Kirkedagene i Ebeltoft 24.-26. sept. (102 f.). Præstekonventet i maj samlede større tilslutning end tidligere; her advarede pastor C. B. Hansen mod »at sprede sig over for mange allierede opgaver og dyrkelse af fremmede guder og i stedet ofre kræfterne på Re-formatios eget arbejde« (63 f.).

[4] Foredraget og replikkerne er uomtalt i IMT, se KD 15/6 og Dansk Kirkelig 9 ff., som bringer foredraget. Det fik Kr. Friis til at bestride, at det er det foredrag, som blev holdt, måske nok sagligt, men ikke reelt; når det meddeles, at foredraget blev holdt på opfordring, så vil det blive forstået sådan, »at vi har haft manuskriptet til gennemsyn og derefter givet grønt lys. Det er *ikke* tilfældet,« og det plejer vi almindeligvis ikke. Med bemærkningerne på årsmødet ville Friis ikke ind på en diskussion »om væsentligt og uvæsentligt (hvilket altid kan diskuteres), men om hvorvidt åbenbaringen er løgn eller sandhed« (IMT 1967, 69, jfr. 74). – Om IMs bibelsyn se Dalum Christensen: Vi er ikke fundamentalister i den gamle form og står heller ikke fremmede for forskningen, men vi vil ikke gå til Bibelen med gudløst udgangspunkt, Det nye år 51 ff.

lapperier intet nytter. »Vi tror ikke på de kulturelle koste. Men vi tror, at kultur er et biprodukt af evangeliet . . . At bringe dette ord videre er den eneste kulturelle indsats, der er brug for og kraft i« (IMT 405). – Det kaldte omgående en klar opposition frem i IMs højskoleverden. Her fandt de yngre, at det er et eksistensspørgsmål at finde et frugtbart forhold mellem evangeliet og kulturen. Friis' udtalelser kunne genoplive gamle modsætninger mellem IM og kultur og de vidnede om manglende forståelse for menneskelivet, som ikke kan spaltes i det kristelige og menneskelige for at overlade det sidste til de ikke-kristne. Året gik til ende, uden at det sidste ord var sagt om den sag[5].

Indre Mission vil tage kampen op uanfægtet af, at vi kommer i modvind på grund af den stærke fastholden ved Guds ord, og af at videnskaben tvivler. Vi vil hellere tro med de enfoldige end tvivle med de lærde, udtalte næstformanden, forstander Edv. Jensen (KD 13/10). Andre mente, at bestyrelsen åbenbart er så temmelig ligeglad med, »at mange af os, som uden at være partigængere dog med sympati har fulgt bevægelsen, nu hovedrystende vender os bort« (Vilh. Dickmeiss KD 26/11). Og professor Eduard Nielsen spurgte: Hvorfor er der ingen i IM, som protesterer mod, at man ofrer IMs fremtid for at klare de øjeblikkelige vanskeligheder. Fremtiden tilhører dog ungdommen, og den hverken er eller skal være autoritetsslave. IMs bibeltro (»mere muhamedanisme end kristentro«) gør IM til »en gammelmandsbevægelse af åbenbar sektetrisk karakter« (KD 20/6, jfr. debatten med Bartholdy 22/6, 27/6, 30/6, 1/7, desuden 4/7 og 7/9). Just forud for IMs årsmøde havde professor N. H. Søe i anden forbindelse omtalt verbalinspirationslæren som »et af de mest skæbnesvangre kætterier, anstændige kredse i kirken har fostret«. Ordet kætteri var valgt bevidst som skarperer end vranglære, føjede Søe siden til[6]. »Hvornår lærer vi

[5] KD 20/6, 22/6, 25/6, 27/6, 29/6, 4/7, 7/7, 1/8, 4/8, IMT 557; Bartholdy prøvede i en række artikler at sætte tingene på plads (IMT fra 571). Også Friis vendte tilbage til den dialog, som var blevet hængende i sindet siden årsmødet, i ønsket om at understrege at man kunne være enige (KD 1/12, IMT 1967, 39 jfr. 20, 67).

[6] Søe supplerede siden i et svar til Sv. Aa. Nielsen: »Hvis man siger, at de radikaleste former for »afmytologisering« er en langt alvorligere fjende, vil jeg ikke protestere. Og så kunne der jo endda med største lethed nævnes andre langt farligere fjender.« Men om det, der ligger for, er »De og jeg åbenbart mere uenige, end jeg hidtil har troet« (KD 5/7).

at lade være med at hovmesterere Bibelen ved stædigt at forlange, at den skal være det, den vitterligt ikke er?» (KD 7/6, 16/6, jfr. bl.a. 1/4 og E. Thestrup Pedersen om det nødvendige forskningsarbejde med Bibelen for at klargøre dens budskab: »kun ved at bibelforskningens resultater transformeres til menigmand, tror jeg, at der er håb om en virkelig fornyelse af menneskers forhold til Bibelen«, Roskilde Stiftsblad 107).

Den ny og større ortodoksi i IM aktualiserede det gamle *spændingsforhold til KFUM og K*. Sidst i 1965 skrev Kr. Friis således: I byerne må der være en bredere margin i arbejdet for at få ungdommen indenfor, men man kan ængstes for, »at evangeliet undervejs gennem de brogede programmers flimren skal blive fortonet og fortyndet indtil ukendelighed . . . hvis og hvor dette er tilfældet . . . vil der formodentlig dukke et IMs ungdomsarbejde op«. »Spørgsmålet er under stadig overvejelse« (IMT 1965, 681). Nu havde IM allerede i flere byer et ungdomsarbejde udfra missionshusene, og det, samt at man begyndte med egne årlige stævner (IMT 300), kunne alene rejse problemer. Her talte man sig dog til forståelse (KD 23/4, 22/10, jfr. 20/1, 31/1, 1/3, 12/3). Spændingen skyldes dog ikke blot IMs mistillid til byarbejdet, men også at KFUM og K i byerne finder forbindelsen til IM problematisk og ønsker at blive myndige (KD 7/5, 9/5, 4/7, jfr. 2/11 65, 20/1). Her vil man ikke bindes til et bestemt bibelsyn, eller til bestemte arbejdsformer og forskrifter for forkyndelsen, og flere vender sig mod bundetheden til IM, for KFUM og K drives som et bredt folkekirkeligt arbejde (KD 6/4, 14/4, 15/4, 19/4, IMT 270, jfr. Friis på IMs årsmøde, IMT 404).

Men finder højrefløjen sammen? Et lidt tilfældigt udkastet forslag om oprettelse af et *menighedsfakultet* – som fik forbeholden støtte (KiInf nr. 4, 14, 15 og 17, samt Det nye år 55, 104) – kunne ikke samle, ej heller realiseres[7]. Dertil drøftede Indre Missions bestyrelse i efteråret planer om et præstekonvent, hvor alle der er lede og kede af modeteologien kan samles. Man kan dog selv. »Vi er i sandhed den stridende kirke. Det skal nok vise sig også

[7] Om møde i Århus med repræsentanter for Luthersk Missionsforening, Kirkens Ja og Nej og Kirkeligt Forbund, mens DMS afslog indbydelsen, se KD 15/11. Om det pauvre resultat: Jørgen Glenthøj KD 23/11, Jørgen Larsen KD 23/11; professor Prenters afvisning Jyllands Posten 11/11, iøvrigt KD 16/11, 18/11, 26/11 og Dagbladet 26/11.

fremover. Bulderet vil formodentlig tage til. Men det skal ikke lamme os«, forsikrede Kr. Friis IMs venner (IMT 633).

Kirkens venstre fløj.

Det er ikke først og fremmest *bibelsynet*, som konstituerer folkekirkens venstre fløj, man er jo her ikke eneste væрге for forskningens ret, men optræder måske mindre ureflekteret (jfr. Tage Morsing: Vi kan forske af hjertens lyst med god samvittighed, KD 17/2). Her er det givet, at »en redelig søgen efter sandheden kender ingen grænser. Og overfor dem, der har givet plads for ændringer »i verbalinspirationens kulisser«, men fastholder det grundlæggende dogme om, at tekstens ophavsmand er Gud«, må det slås fast, at mennesket gennem Bibelens menneskelige dokumenter må »høre Guds ord, uden nogen ydre autoritet på eget ansvar« (Sv. Holm-Nielsen Berl. Tid. 22/1).

Stort set forholder man sig her tavs overfor Indre Mission, men finder nok grund til at bryde en lanse med teologerne bag Kirkens Ja og Nej. »Jeg og mange hundrede andre præster kan aldeles ikke acceptere at blive klemmt ud på nogen »venstre fløj«, fordi vi véd os stående aldeles centralt både på præsteløfte, skrift og bekendelse,« skrev en af debattørerne, som udbad sig forklaring på, hvorfor de da blev kaldt forræddere eller falske forkyndere (H. B. Graabæk KD 24/2, jfr. 9/2, 4/5, 11/5, 2/6 og debatten med professor Prenter i PrfBl, begyndt 182).

I *Husum-sagen* optrådte skribenterne vel mere energisk og skarpere end andre. Det gjaldt mindre pastor Husum – hvem nogle da ville give plads i folkekirken, mens andre havde mere travlt med at få en afgørelse trumfet igennem[8] – og mere hans og andres egentlige sigte. Det truede jo den folkekirkelige orden, som forudsætter at ethvert medlem af folkekirken har sin præst, som er forpligtet til at betjene ham eller hende.

Det var *strukturkommissionens* første betænkning, som fremfor noget blev udfordringen, som måtte tages op. Nu gjaldt det for

[8] Bl.a. Carl Hermansen: Det er uberettiget at sige, at der har været eller alene er frihed til venstre (AalbSt 19/1), Johs. Birkedal Nielsen og P. G. Lindhardt (KD 16/4), samt Axel Riishøj: I stedet for bestandig at skyde med skarpt bør de grundtvigske indrømme, at de er i klemme mellem ønsket om at bevare folkekirken og tanken om præstefrihed (DKt 93). – Mødsat bl.a. Vilh. Krarup (PrfBl 97) og Otto Paludan: Forældrene kan jo bare døbe deres børn selv. »Det er vist lige netop det, der skal til, for at alt kan blive sat på plads« (Inf 5/2).

alvor folkekirken og menigmands ret i den – og den måtte værges ikke blot mod pastor Husum og biskop Baun, men også mod »de andre folkekirkelige aktivister, fru Bodil Koch nu i strukturkommissionen slutter alliance med«. Sådan trak sognepræst Otto Paludan situationen op (KD 5/2, 14/2, 21/2).

Den 13. januar vedtog strukturkommissionen sit første forslag med et overvejende flertal, og af de 5 som ikke stemte for forslaget var vel egentlig kun departementschef Roesen og valgmenighedspræst Helge Skov helt afvisende. Loftet over menighedsrådenes rådighedsbeløb skulle hæves ganske væsentligt og bevillingsrammen udvides. Efter overvejelser om at stille menighedsrådene helt frit foreslog man, at rådene skulle kunne støtte »lokale folkekirkelige opgaver samt formål, der vedrører stiftet som helhed«. Kirkelige institutioner skulle kunne få støtte til konkrete opgaver, som de tog op, men ingen direkte støtte; heller ikke diakonale opgaver kunne komme på tale, men nok forsøgsordninger efter nærmere overvejelser og efter prøvelse i hvert enkelt tilfælde. Man tænkte sig en rammelov, som administrativt kunne ændres efterhånden som der viste sig behov for det. Hovedsigtet var at imødekomme behovet for »på tidssvarende måde at videreføre folkekirkens forkyndelse og pædagogiske opgave også udenfor kirkerummet« (Betænkning nr. 411). Kommissionsmedlemmer talte om »tøbrud« (Per Salomonsen KD 26/1), ja om »en revolution« i kirken (Lise Harboe Jepsen Hskbl 130).

Kort forinden havde kirkeminister Bodil Koch i Folketinget udtalt, at hun ønskede menighedsrådenes bemyndigelse udvidet, både hvad det økonomiske angår og »også deres såkaldte åndelige bemyndigelse. Det er mit absolutte principielle sigte, og jeg tror, at det er nødvendigt, hvis vi skal bevare en ærlig folkekirkelig ordening« (Ft 65/66 825 f.). Og kommissionen havde taget dlet i op i forståelse med ministeren, for at den kunne blive behansagen forbindelse med en ændring af menighedsrådsloven, som allerede var til behandling i Folketinget (KD 26/1).

Helge Skov fandt derfor hurtigt ørenlyd[9], da han bestemt sagde fra, det hastede jo. Og forslaget måtte stoppes, det betød »et radikalt brud« med hidtidig praksis. Blev det gennemført, så

[9] Endnu 13/2 var DKt dog deprimeret over, at det var lutter gammelkendte ting, som menighedsrådene fik mulighed for at støtte – noget, som »ethvert nogenlunde ansvarsbevidst menighedsråd landet over hidtil har lagt sig efter« (55, jfr. 46 f.).

var der givet grønt lys for andet af det, der var tale om i den kommission, »hvor efterhånden alt kan lade sig gøre – undtagen netop at arbejde sagligt med en ting« (Skov DKT 84, Inf. 4/2). Snart stod der en sluttet grundtvigsk-tidehvervsk falanks, som anført af Højskolebladet og Information hamrede løs på forslaget og kommissionen og dens lyst til at lave en helt ny folkekirke, ja kirkeforfatning, mens man søgte at formulere sine krav om op-rydning i folkekirken.

Pastor Skov bebrejdede kommissionen, at den på ministerens vink havde jaget sagen igennem og tillige forhindret en åben debat om den. Der var ikke behov for principielle ændringer, ville præster befatte sig med andet end kirkens eneste pædagogiske opgave, konfirmandundervisningen, så kunne de bruge de bestående (verds- lige) love. Et udvidet arbejde på stiftsplan ville let føre til krav om stiftsråd, og vi kom kirkeforfatning et skridt nærmere. Afgørende var det dog, at forslaget rokkede ved selve folkekirkeprincippet. Hidtil havde der været et nogenlunde klart skel mellem folkekirkens arbejde og frivilligt kirkeligt arbejde, og blev det slettet ville folkekirken udvikle sig til en missionerende frikirke. Organisationerne ville presse menighedsrådene til at støtte deres aktivitet og de kom til at stå som exponenter for folkekirken.

Det var også forkert at give en ministeren så stor bemyndigelse. Skal der ændres, så må det i loven bestemt angives, hvad der kan få støtte som »folkekirkelige opgaver«. Og yderfløjene må samtykke i ændringerne, hvis folkekirken skal bevares, ellers er det »flertalsdiktatur«. Mindretallenes frihed må respekteres, ikke blot derved, at man skaber særordninger for [dem], men derved at loven såvidt muligt formuleres sådan, at den sikrer friheden«, både mod flertallene i menighedsrådene og mod et ministerielt diktatur.

Sammen med Skovs argumentation kom provst Roesens indvendinger til at bestemme debatten: Mens det folkelige arbejde i landsognene blev udelukket fra støtte, så kom det af pietismen inspirerede arbejde alene til at nyde godt af forslaget og fik en halvofficiel status. Skulle der ændres – det lod Børge Roesen stå åbent, mens biskop Dons Christensen stillede et sådant forslag – så måtte menighedsrådene stilles helt frit. A.h.t. menighedsrådene burde der kræves enighed (Roesen: evt. kvalificeret flertal?) om beløbenes anvendelse og størrelse. Misbrug undgår man næppe, men de vil blive begrænsede, fordi menighedsrådene kan drages til ansvar ved valgene[10].

Bodil Koch svarede omgående, at kommissionens forslag krævede grundigere overvejelser og ikke ville blive forelagt Folketinget før til efteråret (Inf 22/1) og erkendte, at hun måske havde været lidt for ivrig med sin opfordring til kommissionen om at se på sagen. Det gød blot olie på ilden, at hun erklærede sig mod aktivitets- og effektivitetsjag, for hun tilføjede, at vi heller »ikke kan nøjes med at forkynde«. Det var et stærkt ønske, at menighedsrådene kunne få friere åndedræt gennem udvidede beføjelser (KD 27/1, jfr. PrfBl 62).

Kirken skal nøjes med at forkynde svarede Kirkeligt Samfunds formand, pastor Birkedal Nielsen. Uanset at Ordets hørere har et personligt ansvar, så er kirkens eneste opgave at forkynde. Vil den være populær og imødekomme folks ønsker om mere, så stjæler det andet interessen fra evangeliet [11]. Den skal stille sandhedskravet og har så kun ansvar for, at Ordet bliver sagt, ikke om det bliver forstået eller bærer frugt (KD 17/2, jfr. bl.a. Hskbl 63, 71, Inf leder 15/2). – De grundtvigske skal ikke slå ind på tidens let-sindige og farlige problemstilling: Hvordan får vi folk i kirke? »Vi må gå ud fra den kendsgerning, at kirken ligger i sognet, og at sognets folk benytter sognets kirke«, havde sognepræst Paul Knudsen fastslået. Kirkens egentlige problem er at undgå at blive et lukket milieu og at fastholde sin åbenhed ved at forkynde det evangelium, som slår alle milieuer i stykker. Det er muligt at der er noget at ændre, men uden det grundsyn er al effektivitet intet værd (Hskbl 23 ff.).

Hvad ville så de ændre, som vendte sig mod alliancen af aktivister? Sognepræst Otto Paludan formulerede kravene sådan: 1–2) Menighedsrådenes indflydelse ved præstevalg skal udvides og de midlertidige begrænsninger fjernes, 3) det skal lovfæstes, at der ikke »(udover præstestillinger ved fængsler, døvstummeinstitutter, døvestiftelser og lignende) må oprettes noget fast præsteembede,

[10] Dons Christensens forslag blev ikke drøftet under det grundtvigske opgør, men fandt så megen mere støtte andre steder (biskop Hald, KD 17/10, Prf. bestyrelse, PrfBl 599). Birkedal Nielsen sigtede vel dertil med følgende: Det har været en lykke for dansk kirkeliv, at de kirkelige retninger har stået sammen om den fælles offentlige gudstjeneste. Skal menighedsrådene drøfte støtte til forskellig side, så vil det føre til modsætninger mellem flertal og mindretal, Hskbl. 64.

[11] Jfr. siden: »Den farligste og mest virkningsfulde måde at aflede interessen for evangeliets anliggende har altid været at skabe interesse for kirkens synlige bygning«. Gerninger må søges i det folkelige (Hskbl 594), jfr. DKt 73.

med mindre det er tilknyttet et bestemt sogn«; 4) det skal ligeledes fastslås ved lov, at bisperne ingensinde kan udgøre »en korporation eller et kollegium«; 5) »der ydes forøget tilskud til opførelse af nye kirker« og 6) »visse landsogne sammenlægges til to sognspastorater« (KD 14/2)[12]. På den måde var de lokale menigheder beskyttet mod de 3 magtgrupper, der truer dem: »1) Den statskirkelige styrelse, 2) En bispestyrelse suppleret med et lægmandsråd, 3) Det frivillige arbejdes landsorganisationer« (DKt 115, jfr. 153).

Uden ret mange indlæg fra menighedsrådsmedlemmers side (se dog Landsforeningens årsmøde, Mrbl 129 f.) fortsatte debatten som teologernes opgør. Og her kom den splittelse i den grundtvigske lejr, som havde vist sig i kommissionen, efterhånden tydeligere til udtryk. Der må være grund til at følge kommissionen med principiel sympati, mente sognepræst Axel Riishøj. »Den i visse grundtvigsk-tidehvervske kredse herskende opfattelse er kirkepolitisk reaktionær«. Også de, der ikke vil lægge diakonien og organisationerne ind under folkekirken, og derom kommer hovedslaget vel til at stå, kan roligt drøfte den foreliggende sag. Der trænges til saglige sociologiske, folkelige og juridiske argumenter, idet vi hjælper hinanden med at analysere situationen i stedet for at skælde ud (DKt 115, 125, 166, 173, jfr. KD 1/3, 8/3, 30/7).

Til klaring af »grundtvigske folks stilling til de aktuelle kirkepolitiske spørgsmål« indbød *Kirkeligt Samfund* til møde i maj måned og satte ene kommissionens stærke kritikere til at indlede om de hjemlige forhold (KD angav deltagertallet til ca. 75, DKt til et par hundrede, 243). Her kaldte pastor Paludan til kamp for friheden, der stadig trues, nu af ministerens og aktivisternes preuseri. Og i kampen for det rene evangelium vendte pastor Birkedal Nielsen sig mod det arbejde, som kommissionen vil støtte, men

[12] Ønskerne kunne også formuleres sådan: Der er modsætning mellem folkekirken som rent borgerlig ramme og de »aktivistisk-pietistisk dominerede menighedsråd«. »Hvis kirkerne blev kommunale og bekendelsespræget fjernedes fra deres styrelser, ville denne store – man fristes til at sige prisværdigt passive – gruppe af folkekirkemedlemmer få en bedre repræsentation. Kirkeordningen ville til nederste led blive borgerlig, og man kunne sikre sig mod undergravning af folkekirkens principper« (Hskbl.s ansvarshav. red. Bendix Knudsen i Vestkysten 26/4). – Eller ønskerne kunne lyde sådan: »Kirken har intet som helst med samfundets strukturændring at gøre . . . Det eneste problem er, at der er præster nok, og at de bestiller noget«. Kirken skal lade være med at forsøge at vinde med tiden og have travlt, alt den slags »fører sammesteds hen – til paven, til højirkeligheden, til strukturkommissionen« (Vilh. Krarup Berl. Tid. 27/2).

som retter »bagholdsangreb« på børnene og gør dem til missionsobjekter, fordi de ikke kan få fat på de voksne. Vi risikerer at få kirkeforfatning, hvis der etableres en slags offentlig frikirke i folkekirken, den kan komme som en indre strukturdannelse i kirken. Pastor Skovs foredrag om strukturkommissionen, som »var nødvendig«, mandede ud i et krav om, at selv ikke tilsyneladende mindre forslag gennemføres, før hele arbejdet er sluttet. Først da er der en helhed at bedømme dem ud fra, og ellers kan man pludseligt stå med en helt ny folkekirke[13]. – Der lød dog også advarsler mod at de grundtvigske isolerede sig i skræk for at gøre noget. Partiernes kirkelige ordførere var indbudt, kun Kr. Damsgaard tog ordet. Han regnede sig for grundtvigianer, men måtte spørge sig, om han kunne leve op til det, som det var udlagt her. Det var farligt at isolere sig ved dogmatisk at hævde »forkyndelsens alene« og at vende sig mod en udvidelse af forkyndelsens fronter (se især KD 10/5, de udførlige og omdebatterede referater i DKt og Hskbl, samt Vartovbogen 137).

Som året gik førte aktivismens ubetingede modstandere det store ord i debatten. Men der viste sig mere eller mindre vidtgående divergenser i den grundtvigske lejr, når konkrete problemer kom til drøftelse[14]. Spændingerne kulminerede efter K.S.s årsmøde. I »dansk kristendom«s navn skærpede Birkedal Nielsen her sin kritik af det kristelige ungdomsarbejde og vendte sig skarpt mod, at en afrikansk præst ansattes som hjælpepræst i Århus (KD 20/10, DKt 417). Landet over udlagde dagspressen det som racediskrimi-

[13] Tilslutning fra grundtvigianere i Prf.s bestyrelse, se PrfBl 599.

[14] I slaget om »Den danske Folkekirkes Nødhjælp« (som i 1966 samlede mere ind end nogen anden dansk hjælpeorganisation, Berl. Tid. 8/1 67) lagde N. C. Lilleør for: Nødhjælpen er bestemt af, at vi skal andet end forkynde (PrfBl 169); man sælger folkekirkens dyre og kostelige navn (Hskbl 342). Han fik følge af Stougaard Thomsen: Når en kreds på kirkens vegne udnævner en speciel opgave som særlig kirkelig og maser sig usmageligt frem, så må der skabes rene linier (Hskbl 207). Modsat Tage Morsing: Jeg er principielt enig, men apparatet fungerer godt, og jeg fortsætter med god samvittighed (Hskbl 310) og Sandbæk: Kirken skal ikke blot forkynde, men også være til hjælp for medmennesket. Det er en gal teologi at være så bekymret for Vorherre, så man må advare her (Hskbl 242). – Derudover: det kristelige ungdomsarbejde (Otto E. Helms og Brandt Nielsen contra Birkedal Nielsen, KD 16/5, DKt 448); hospitalspræster (Villy Baunbæk contra Helge Skov, MrBl 104, DKt 85); studenterpræster (Erik Sølling og Axel Riishøj contra Skov og Paludan, KD 27/9, DKt 128, DKt 85, AaSt 18/12); ansættelsen af Leonidas Kaligula (biskop Høirup contra Paludan, KD 31/10, AaSt 31/10, 18/12).

nation (KD 22/10, 24/10). Grundtvigske vidste bedre, men selv de, der ellers var formandens meningsfæller, måtte beklage, at han havde skadet den sag han ville gavne, ved svigtende indfølelses-evne og mangel på diplomatisk sans (DKt 416). Andre mente, at K.S.s »fremtid og respekten om dets arbejde« var sat på spil og krævede formandens afgang (KD 10/11, DKt fra 421). Den konsekvens ville bestyrelsen ikke drage (Riemann: Det kan gå i politiske og økonomiske foreninger, ikke »under kirkelige forhold«, DKt 465). Fra debatten står en bedømmelse af situationen af Axel Riishøj ukommenteret: Vi må tage det som en kendsgerning, at folk ikke længere forstår grundtvigsk tale om det folkelige. Det skyldes både en sproglig udvikling, og at tiden og især ungdommen tænker kosmopolitisk. Opgaven er at gøre det begribeligt, at folkeligheden ikke strider mod det mellemfolkelige, tværtimod er den eneste bro dertil. Det opståede røre maner til alvor og selverkendelse. For det drejer sig ikke om noget isoleret, men om noget tidstypisk. »Derfor er der så ringe tilgang til K.S.s arbejde ude i landet. Derfor smuldrer arbejdet i kredsene. Derfor går det hele så tungt. K.S. bliver mere og mere et ejendomsselskab og en forretning, ikke en levende bevægelse«. Den vigtigste front er den, der vender ind mod os selv[15].

Administration og lovgivning.

Da Folketinget samledes i oktober bebudede regeringen, at der kunne ventes et lovforslag om oprettelse af et organ på Grønland svarende til stiftsøvrighederne[16]. Om *strukturkommissionens* forslag om rådighedsbeløbet hed det, at det »er under overvejelse«[17].

[15] 433 ff. Jfr. Birkedal Nielsen om K.S.s problemer: DKt læses mere end det holdes; soldatarbejdet giver stigende underskud; der er kun kommet indberetninger fra 2 hovedkredse (DKt 417, jfr. 64) – og om grundtvigianismens problemer: Jeg har talt med et antal af journalister og erfaret det umulige i at forklare dem det grundtvigske menneskesyn, men vil derfor ikke kapitulere (KD 29/10).

[16] Kirkeministeren aflagde i forsommeren besøg på Grønland sammen med embedsmænd fra ministeriet og forhandlede med det grønlandske præstekonvent. På tale var også oprettelse af en stilling som vicebiskop, aflønningen af kateketerne, som der er altfor få af, og det langsommelige kirkebyggeri (KD 22/6), om udviklingen på Grønland se Berl. Tid. 30/1, 26/6, 1/9 og Vartovbogen 93.

[17] Ft 66/67 27 f., jfr Bodil Koch Berl. Tid. 28/8. – Sagen sendtes til udtalelse hos bisper, provster og præster (jfr. PrfBl 599), samt Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer. Derudover også til provstiudvalgene, hvad der fik domprovst Aastrup til at rykke ud: De har ikke myndighed udover deres eget provsti, bis-

Efter regeringsomdannelsen i november blev den nye *kirkeminister*, pastor Orla Møller, udfrittet om sin stilling. Han gav udtryk for megen personlig sympati for kommissionen. Han mente også, at kirken må være virksom uden for gudstjenesten og at der foruden sognepræster var behov for »nye og forskellige stillinger«. Som minister bandt han sig derimod ikke. Spurgt om mindretallene skal bestemme udviklingen, svarede han, at det er rigtigt at vise mindretallene respekt. Hellere end at sætte dem i klemme må man forhandle videre. På den anden side kan det ikke være rimeligt, »om nogle få ønsker at påtrykke deres opfattelse på flertallet, særlig ikke, hvis deres egne arbejdsvilkår ikke forringes gennem flertallets afgørelser« (KD 29/11, Berl. Tid. 4/12).

Ret pessimistisk mente Kristeligt Dagblad, som efterlyste en effektiv indsats fra kirkens side i ferietiden, at »her er dog vel et punkt, hvor ingen fra kirkelig side kan tænke sig at stikke en kæp i hjulet!« (9/9). For som kommissionen arbejder videre og andre problemstillinger og mulige løsninger antydes, så kan der også forudses nye debatter. Det gælder om præsteuddannelsen, om en sognemedhjælperordning og ikke mindre om forholdet til det frivillige kirkelige arbejde. Kommissionen har spurgt organisationerne om deres ønsker. De samler sig nok om økonomisk støtte, men mere om at arbejdet anerkendes som en del af kirken [18]. Og det er just det, som man fra anden side vil undgå.

Til advent gjorde domprovst Jørgen Bøgh »foreløbig status« for kommissionens arbejde. Der var grund til varsomhed. Skal en minister kunne gennemføre noget må der stå en nogenlunde enig kommission bag, for kirkelige mindretal har større vægt som vetogrupper end politiske. Derfor har konservatismen større muligheder end reformgrupper, og mindretalsdiktatur er ofte en større fare end flertalsdiktatur. Kommissionen må følgelig være tilbageholdende med indstillinger, som ikke alle anser for påkrævede, ellers kan

perne kan godt snakke sammen om sagerne, men må svare hver for sig; får menighedsrådsforeningen sager til erklæring, så handler ministeren som har vi en forfatning med overmenighedsråd for hele landet; bliver det næste at man gør noget ud af menighedsrådsmøderne og forelægger dem sager som angår hele folkekirken, »så må vi til at slås« (Jyllands-Posten 3/6), cit. med tilslutning, PrfBl. 373.

[18] Om præsteuddannelsen, se KC 61 contra KD 26/11. Ønsket om sognemedhjælpere, AaSt 26/3, PrfBl 145. – Om det frivillige kirkelige arbejde, se Diaconissehuset Sankt Lukas Stiftelsen 26 ff., Sømandsmissionen KD 12/9 og årsberetningen, DKU KD 13/1, KFUM og K Episkopet april og KD 10/11, 30/12 65, FDF og FPF KD 16/3, 15/11, desuden biskop Hald, Dannevirke 23/6, KD 17/10.

den gøre sager, som ikke kan løses i øjeblikket, til tabuer for lang tid. »Er en sag først faldet, efter at have været offentliggjort, vil det være vanskeligt at rejse den påny, hvis en løsning siden viser sig påkrævet«. Alligevel har en kulegravning af problemerne værdi. Og man kan da håbe, at forhandlingerne i kommissionen »efterhånden vil føre til en afdogmatisering af en række af de spørgsmål, som der er gået kirkepolitik i« (KD 26/11).

Der er ikke afgørende nyt fra udvalget om *pastoralseminariet*, let synes arbejdet ikke at gå (Mrbl 116, PrfBl 195, KD 31/3, Berl. Tid. 20/11). Men *præstehøjskolen* synes at styrke sin position (PrfBl 195, 259, 613, 647) og får, efter at der er givet bevilling til ombygning, eget hus i Søllerød i det kommende år (KD 26/5).

Statsministeren gentog i sin redegørelse for *regeringens politik* det såre velkendte, at »den hidtidige linie« på det kirkelige område ville blive fulgt, og tilføjede, at folkekirken skal have »rimelig økonomisk støtte« (Ft 66/67 27). Offentliggørelsen af den afgående regerings langtidsbudget fik nogle til at tvivle, for alene kirkemini-steriets udgifter i de næste 3 år var ansat ganske uændret (Berl. Tid. 10/11, Jyllands-Posten 20/11). Trods den runde formulering sagde statsministeren nu nok alligevel noget. For statens støtte til folkekirken har kostet Socialdemokratiet overvejelser[19], og de bliver vel ikke mindre, fordi Socialistisk Folkeparti stadig kredser om den[20].

[19] Bodil Koch: Det er en god ting, at folkekirkens medlemmer i så høj grad som rimeligt betaler den kirkelige ligning (Ft 65/66 3422, jfr. her 214). Som ordfører ved lovforslaget om kirkebyggeriets finansiering udtalte Orla Møller: Jeg er ikke helt sikker på, at jeg og mit parti er helt enige om statsstøtten. Efter min opfattelse må vi principielt være imod, at andre end folkekirkens medlemmer betaler; så længe beløbet er af symbolsk størrelse, er der ikke grund til ophævelser (s.st. 3734). Bodil Koch svarede ham og SF, som alene var betænkelige: Så længe vi har denne kirkelige ordning, er det rimeligt med statsstøtte (s.st. 3744, måske endnu stærkere 3529). Se iøvrigt »Verdens Gang« 101, 147, 177, 210.

[20] Morten Lange: Det er en alm. interesse for borgerne, ikke blot et kirkeligt spørgsmål, at kirkerne holdes vedlige; men vi trænger i høj grad til at få en ægte kirkelig ligning, så ca. halvdelen af de kirkelige udgifter ikke betales af »os andre« (Ft 65/66 3414), jfr Poul Dam: Det hører til SF's grundsynspunkter, at udgifterne til folkekirken »i størst mulig udstrækning« dækkes af den kirkelige ligning (s.st. 3740). – Morten Lange skildrede siden SF's kirkepolitik sådan: Der er ikke grund til at erklære folkekirken krig, ideologisk set er der herhjemme (»langt fra paverne i Moskva og Rom«) ikke nogen dyb konflikt. Og med sin blanding »af progressive og reaktionære kræfter« er folkekirken ikke en reaktionær magtfaktor, det kan en frikirke blive. Men der er grund til at ændre »kirkens verdslige antræk« og især

Alligevel gennemførtes den nye lov om *finansieringen af kirkebyggeriet* på baggrund af en så at sige enstemmig indstilling fra udvalget[21]. Betænkningen åbner mulighed for, at menighedsrådene direkte kan engagere sig i kirkebyggeriet. Nogen lovændring er ikke påkrævet, for rådene har allerede moralsk pligt til at sørge for nødvendigt kirkebyggeri. Menighedsrådsforeningens ønske om, at de får »ret og pligt« til det, er ikke imødekommet, fordi det ikke er meningen at give menighedsrådene eneret og at udelukke privat initiativ. Derimod foreslås det at fjerne loftet over det beløb, som over den kirkelige ligning kan bruges til nyopførte kirker, og at åbne mulighed for, at der over ligningen kan oplægges midler til kommende kirkebyggeri. Udvalget forudsætter at statsstøtten opretholdes. Det er en »naturlig forpligtelse for staten«, når det store flertal tilhører folkekirken, og det er i overensstemmelse med grundloven.

Ændringerne gør det ikke mindre påkrævet at afgrænse, hvor meget der hører med til en kirke. Udvalget har ikke villet sinke en lovændring ved langvarige principielle overvejelser. Hidtil har kirkeministeriet ved godkendelse af projekter regnet konfirmandstuer som noget påkrævet, mens halvdelen af udgifter til lokaler, der både kan sættes i forbindelse med kirkerummet og bruges for sig selv, har måttet skaffes ad privat vej. Derudover foreslår udvalget, at et passende lokale, beregnet til præsternes arbejde i sognet, medregnes som en naturlig del af et kirkebyggeri. Ønsker man mere, så må pengene dertil samles ind, ligesom frivilligheden får sin plads, hvor man stiller særlige krav til kunstnerisk udsmykning (Betænkning nr. 406, afgivet dec. 1965).

til at få »noget klarere linier mellem stat og kirke«. Støtten til præstelønningerne bør ophøre, mens staten kan betale til det alle har glæde af, de gamle kirkers vedligeholdelse og kirkegårdsjord. Det offentlige kan godt opkræve kirkeskatten, så kirken ikke bliver nødt til at opbygge et apparat, som lettere gør den til en magtfaktor. Personregistreringen og indgåelse af ægteskaber bør kirken ikke ordne, og de sidste rester af dens gamle magt over skolen bør fjernes (de private seminarier). Det haster mere med boliger end med kirker. Hvor der ved et stort nybyggeri mangler »en enkelt kirke« må der bygges uden offentlig støtte. Den afklaring gør måske kirkeministeriet overflødig, så økonomi- og kulturministerierne kan overtage dets opgaver (SF-bladet 21/12).

[21] Et forslag om oprettelse af en stilling som konsulent for kirkebyggeriet kunne folketingsmændene Skov Thulesen og Gottschalk-Hansen ikke give tilslutning. Udvalget havde først overvejet, om der burde nedsættes et udvalg, som kunne stå til rådighed for menighedsråd og kirkekomitéer.

Kirkeministeriet gav ganske sin tilslutning til udvalgets synspunkter, hvorom der havde været enighed, og Bodil Koch understregede ved fremsættelsen, at det er af betydning for forholdet mellem stat og kirke, at staten – også ved tilskud – interesserer sig for, at det fornødne kirkebyggeri gennemføres. Det er også et spørgsmål om kirkeministeriets byggekvote, som er »ganske utilstrækkelig« (Ft 65/66 3524). Sammen med loven fik Bodil Koch fra alle partier støtte til, at byggekvoteen burde forhøjes[22]. Først da ville loven få virkelig betydning, for det er her, at kirkebyggeriet er bremset i de seneste år, pengene har været der[23]. Kvotaen blev også forhøjet fra 4 mill. kr. årligt til 6. Kirkefondet havde håbet på mere, for stigningen svarer stort set til prisstigningerne siden beløbet i sin tid blev fastsat. Der er behov for yderligere 3 mill. kr. om året, hvis kirkebyggeriet skal følge med. Alene i hovedstadsområdet vil der i de kommende 10 år blive brug for næsten 60 kirker (årbog 28 ff.)[24]. Men der var så godt som alle steder glæde og tilfredshed med den nye lov[25].

[22] Ft 65/66 4885 og Till. B 685, SF var i udvalget repræsenteret ved Morten Lange (Folketingsårbog 333). – Der blev vedtaget endnu en ændring i lov om kirkers brug, fremsat 1/12 og behandlet for sig. Den åbner mulighed for højere kirkeskat i København, hvor der var for lidt til kirkernes drift og vedligeholdelse (s.st. 331). – Et 3. lovforslag vedrørte § 36 i menighedsrådsloven (begrænsningerne ved hvert 5. ledige sognekald), bestemmelsen var tidsbegrænset og der skulle revideres; ministeren ønskede at tidsbegrænsningen faldt bort, men Folketinget var betænkeligt på menighedsrådenes vegne (1. beh. 10/2) og fastsatte ny frist for revision i 1969/70, hvor strukturkommissionen måtte være færdig (s.st. 336).

[23] 1966 indviedes flg. kirker: Præstebro (etape), Herlev (etape), Brøndbyvester (midlert.), Sorgenfri, Vestervang i Helsingør, Rødbyhavn, Strandby, Hjørring (vandrekirke), Ålborg (sal), Langenæs i Århus og Brændkjær i Kolding (etape). – Følg. påbegyndtes: Tagensbo, Strandmarkskirken (2. etape), Høje Gladsaxe (særlig), Glostrup, Brøndby Strand (vandrekirke), Korsør og Kalundborg, samt selvbyggeri i Søborgmagle, Bistrup (2. etape) og Holstebro. – Om elementbyggeri, se KD 8/10, Kirkefondets årbog 35. – Katolikkerne indviede kirker i Strandby og Tønder, selvbyggeri er igang i Søborg.

[24] Kirkefondet overvejer sin stilling efter den nye lov. Repræsentantskabsmødet bemyndigede bestyrelsen til at arbejde videre med et forslag om, at fondet fortsætter, ikke blot fordi det har juridiske og økonomiske forpligtelser. Men man kan være ministeriets dårlige samvittighed, og der trænges til et rådgivende organ for kirkebyggere i hele landet. Der vil også være behov for indsamlinger til menighedslokaler, andre opgaver er rejsningen af strandkirker og »at formidle inspiration fra det hjemlige og udenlandsk kirkeliv«, for der er brug for et *frit forum* for nye tanker og arbejdsformer, og vi »tør ikke lade være trods strukturkommission, præstehøjskole, bibelskole og andre gode kræfter« (årbog 28 ff., KD 9/4, 18/10 ff.). Om Århus Kirkefond se Meddelelser fra Århus stift nr. 4, 84.

1966 rummer andre temaer fra de foregående år. *Mangelen på præster* bliver stadig mere udtalt og mærkes overalt, især dog i hovedstadsområdet. Vel ikke uden sammenhæng dermed søgte et påfaldende stort antal præster derfra. Sidste års store tilgang til det teologiske studium holdt ikke, der meldte sig dog 102. De 39 var kvinder, og henved 200 af de ca. 700 teol. studenter er nu kvinder[26]. – *Feltpræsteordningen* kom et afgørende skridt videre. De 3 feltprovster blev udnævnt. Det er dog et spørgsmål, i hvilket omfang betænkningen fra 1962 bliver ført ud i livet, udtalte forsvarsministeren. Foreløbig er der hverken penge eller præster til heltidsansættelse (KD 22/4, jfr. 11/3, 29/4, 12/10, MrBl 99).

Lige før ferien vedtog Folketinget den nye læreruddannelseslov. *Kristendomsundervisningen* placeredes mellem klasselærerfagene, som alle skal have og undervisningen afsluttes med prøve. Det var en forudsætning, at den er »kundskaftsmeddelende, ikke forkyndende«. De fleste undtagelsesbestemmelser bortfalder, kun muligheden for at en lærer kan bede sig fritaget for at undervise i faget blev opretholdt. Udvalget stod enigt, og der var i Folketinget ikke megen grund til drøftelse om den sag, omend den lidt overraskende enighed måtte kommenteres[27].

[25] Enkelte i Kirkefondet er betænkelige ved statens kærlige favntag og menighedsrådene (KD 20/10). – Kan man blot regne med et stilfærdigt oplysende arbejde, så er der næppe grund til indvendinger, skrev E. Stougaard Thomsen; men det kan blive nødvendigt ved lov at begrænse, hvilket haløj man kan tåle på kirkens grund. Og kan man regne med at det frivillige arbejde vil opfatte sig som gæster, og at menighedsrådene vil betyde dem denne stilling ved at opkræve en rimelig leje for brug af lokalerne? De kan blive brugt godt og rigtigt; det der foregår kan dog også ligge i vejen for hvad der sker i kor og skib, og det er det afgørende, Hskbl. 14/10, 683. Ukommenteret, jfr. dog PrfBl 164.

[26] Afgangen (ved dødsfald og afsked) var på 62, dertil kom 12 nye embeder, samt at et nedlagt embede blev genoprettet; det modsvares af 33 teol. kandidater, 8 lægfolk og 2 nedlagte embeder (det ene midlertidigt). Kirkelige organisationer afgav 12 og genansatte kun 3 andre; 5 præster blev seminarielærere, mens skoleverdenen afgav 5 andre. Flere emeriti er konstitueret, også i faste embeder. Enkelte landembeder blev opslået ledige med ny tjenesteplichter i nærliggende købstæder.

[27] Betænkning 18/5, Ft 65/66 Till. B 1044. Efter »grundig udvalgsbehandling«, hvor kristendomsundervisningen var »ivrigt diskuteret« (s.st. 5653) fulgte 2. beh. 25/5. Her udtalte Sigsgaard fra SF, at han »gerne havde set, at faget helt udgik som obligatorisk fag, men stod vistnok alene med det standpunkt. Det skal dog understreges, at faget må formodes at skulle deltage i den almindelige timetalsbegrænsning, der skal finde sted« (5653). Skønt enig i at faget får ligestilling, var Børge Diderichsen betænkelig; han var ikke mod at faget karakteriseres som kundskabsmeddelende, men lærerens personlige stilling får »uvægerligt« indflydelse

Der blev knap nok tid til at udtrykke tilfredshed med fagets nye vilkår (KD 2/6, 11/6, jfr. 4/5), før kirkelige og faglige kredse samlet undsagde den nye lov. Det var undgået opmærksomheden, at forslaget var ændret under udvalgsbehandlingen, og at prisen for kristendomsundervisningens placering var, at den delte vilkår med klasselærerfagene. Og undervisningen heri blev skåret ned til kun et år, for at lade sigtet i den nye lov komme klarere til udtryk. Ved kristendomsundervisningen var det uforsvarligt, mente man, for her mødte de studerende med mere vidt forskellige forudsætninger end ved de andre fag. Og det blev der ikke rådet bod på, fordi de lærerstuderende efter det første år *kan* vælge faget »religion« som liniefag (henvisningerne er legio, se oversigterne i Religionslæreren og KiInf).

Seminarirektor Poul Hartling og IMs næstformand, forstander Edv. Jensen, som havde foranlediget ændringerne (jfr. 214) kom især i skudlinien, men også undervisningsminister K. B. Andersen. De hævdede bestemt, at sagen var grundigt behandlet, og at resultatet var forsvarligt (se henholdsvis KD 1/9, 30/9, Jyllands-Posten 21/11 og KD 11/6, 8/7, 14/9, 20/9, 30/11 samt 30/8, 22/10). Ministeren fandt derfor ikke anledning til at nedsætte en kommission til at kulegrave fagets problemer fra folkeskole til seminarium. Det kunne måske have skabt ro[28]. Nu lod offentligheden sig ikke

og det er for både ham og elever vanskeligt at drage skel her (5662). Enigheden kommenterede Dupont sådan, at udvalget meget stærkt havde understreget, at »denne undervisning må gives på helt neutralt grundlag uden i nogen måde at virke missionerende« (5632); på Hartlings måde lød det: »Det er en naturlig ting, at dette fag på seminarierne ikke har forkyndende karakter, men er kundskabsmeddelende«. Man kunne tro, at det har været et missionerende fag, det tror jeg ikke har været tilfældet noget sted. Folkeskoleloven forudsætter, at undervisningen skal være i overensstemmelse med folkekirkens lære, heri ændres ikke, ligesom der ikke sker indgreb i de lokale myndigheders administration af lovens § 23 (5639, 5641). Edv. Jensen fandt det rigtigt, at det pointeres, at det er undervisning og ikke forkyndelse, forkyndelsen påhviler kirken og hjemmene. »Jeg forstår dog også udtrykket »ikke forkyndende« på den måde, at timerne ikke bruges til antikirkelig forkyndelse« (5644). Undervisningsministeren afrundede: For den der skal administrere er det uendeligt værdifuldt, at Folketinget står enigt bag betænkningens klare udtryk. De er så klare, at jeg kan afholde mig fra at komme ind på det, »som jeg vil kalde løsningen vedrørende problemerne omkring kristendomskundskaben« (5668). 3 beh. fandt sted 1/6 uden større debat herom (6000 ff.).

[28] Folkeskolen 1774, 1922, 2096: En kommission er et logisk svar, og der er nok at tage fat på; ved nedsættelse var »noget af spændingen givet gået af trykkoget«. 1659: Man kan undre sig over, at den eller de for ændringerne ansvarlige

berolige, den følte sig »overrumplet« ved lovens hurtige vedtagelse, og krævede revision af den lov, som Folketinget havde vedtaget under »falske forudsætninger« (især foranlediget af Børge Diderichsens beklagelse af at have overset ændringerne, KD 20/8, 30-31/8 og 2/11).

Ingen ved om der var kommet noget ud af det, hvis der ikke var udskrevet valg. I valgkampen blev folketingsmedlemmerne stærkt interPELLERET om sagen og det gjorde indtryk (t. eks. Jens P. Jensen KD 14/11). Det endte med, at de 3 største partier lovede revision af loven eller overvejelse i en kommission. Dermed gled spørgsmålet ud af valgkampen[29]. Den energiudfoldelse, som i den givne situation gav indrømmelser, kan vel have betydning, når der skal drøftes timetal på seminarier og ved højere forberedelseseksamen. Det er så nok et spørgsmål, om det opmuntrer Folketinget til at imødekomme ønskerne om ligestilling af kristendomsundervisningen i andre skoleformer (Hartling og Edv. Jensen, se ovenfor samt KD 12/11). Det kan jo være bestyrket i, at ministeren havde haft ret, da han udtrykte betænkelighed ved at røre ved faget og få hænderne i en hveserede (jfr. her 214).

Og så skal det tilføjes, at vel var der enighed om at undsige den nye lov lige fra Tidehverv til Indre Mission, men der var forskelle i udgangspunkt og sigte, selv om det ikke kom så klart frem. Indsigelserne fra folkekirkens venstre var mere fagligt og mindre kirkeligt bestemt. Højrefløjen lod nok ikke faglige krav ude af betragtning, og vendte sig vel heller ikke mod lovens sigte for undervisningen i kristendom, men her var det ikke mindre kirken som »stod vagt« om sin dåbsundervisning[30].

ikke har fundet anledning til at gøre opmærksom på revisionen og foregrebet situationen.

[29] De konservative, hvor Edv. Jensen ikke var genopstillet af personlige grunde, lagde for og lovede revision af loven (Berl. Tid. 10/11). Dagen efter tog Hartling initiativ til en fælles VK-erklæring, som udtaler ønsket om en kommission og lover støtte til at kristendomsundervisningen andre steder får ligestilling. – Det sigte lå bag seminarieloven hed det i en erklæring fra undervisningsministeren samme dag. M.h.t. en kommission skal der ikke kaldes forgæves på ministeriets initiativ. De to partiers ønske om at holde spørgsmålet udenfor valgkampen delte ministeren fuldt ud (KD 11/11, 12/11).

[30] Se t. eks. Diderichsen (KD 31/8, 14/1 67) og Herluf Eriksen (KD 16/9, 31/12) contra Kr. Friis (IMT 1967, 39) og Riisgaard (KD 27/4), jfr KD 18/11 og 28/12.

Forskning og forskningsresultater m.m.

Det mærkes, at den teologiske forskning har gode kår og mange dyrkere. Teol. disputatser er ikke sjældenheder længere, og i 1966 kom der 3 til. Emnerne spænder fra Markusevangeliet (Hejne Simonsen) over Justin (Niels Hyldahl) til Holger Rosenkrantz (Jens Glebe Møller). Ved de filosofiske fakulteter blev der tilmed forsvaret disputatser om byzantinsk kirkesang (Chr. Thodberg) og om Jesu-itermission i Danmark efter reformationen (Vello Helk). Og så udvidedes arbejdsfeltet yderligere ved oprettelsen af en religions-sociologisk afdeling på Institut for dansk Kirkehistorie (med Per Salomonsen som leder).

Punktligt afsluttedes Gads danske Bibelleksikon, og ved udgivelsen af bind om reformationstiden (ved P. G. Lindhardt og Niels Knud Andersen) og om de sidste årtiers kirkehistorie (ved P. G. Lindhardt) fuldendtes Den danske Kirkes Historie.

Kirkeretslige bøger er ikke hverdagskost. Men departementschef August Roesens »Nogle afsnit af dansk kirkeret« fra 1960 udkom i 2. og udvidet udgave som »Dansk Kirkeret«.

Blandt forlagenes mange nye lærebøger i kristendomskundskab må nævnes B. B. Lillelunds »Religionspædagogik«, den første i sin art herhjemme. Og til årets publikationer hører Bibelselskabets billigbogsudgave af det nye Testamente. – Pastor Anders Malling fuldendte sit store værk, Dansk Salmesang – – som domprovst K. L. Aastrup fortsatte med hele 2 samlinger af salmer.

Forfatternes Adresser

Amanuensis, cand. theol. *Th. Lyby Christensen*, Ask pr. Malling.

Universitetsadjunkt, cand. mag. *Troels Dahlerup*, Raftvej 8, Lyngby.

Professor, dr. theol. *Leif Grane*, Skt. Hansgade 2, København N.

Arkivar, cand. mag. *Henning Heilesen*, Kollegiehaven 9, Charlottenlund.

Provst, dr. theol. *Jens Holdt*, Askov pr. Vejen.

Amanuensis, cand. theol. *Søren Bülow Jensen*, Amagerbrogade 92³, København S.

Stud. theol. *Mads-Bjørn Jørgensen*, Ved Klosteret 5⁴ th, København Ø.

Pastor *Anders Malling*, P. Damsvej 15, Sorø.

Stud. theol. *Erik Norman-Svendsen*, Risvangen 39, Brønshøj.

Musæumsinspektør, dr. phil. *Olaf Olsen*, »Klinten«, Stavnsholt pr. Farum.

Pastor *Johannes Pedersen*, Monbergsvej 53, Odense.

Provst *Carl Trock*, Sønderup pr. Slagelse.